

ЭЛ АРАЛЫК ШАЙЛООГО БАЙКОО ЖҮРГҮЗҮҮМИССИЯСЫ Кыргыз Республикасы - Президенттик шайлоо, 15-октябрь, 2017-жыл

Алдын Ала Алынган Маалыматтар Жана Корутундулар Жөнүндө Билдирүү

Алдын Ала Жасалган Корутундулар

2017-жылдын 15-октябрында Кыргыз Республикасында өткөрүлгөн Президенттик шайлоо демократиялык институттардын бекемделишине жана мамлекеттик бийликтин учурдагы президенттин колунан шайлоонун негизинде утуп чыккан президентке ирээтүү өткөрүп берүүгө өбөлгө түздү. Шайлоо атаандаштыкта өтүү, добуш берүүчүлөргө талапкерлердин арасынан татыктуусун тандап алууга жана талапкерлер тарабынан шайлоо өнөктүгүн эркин өткөрүүгө мүмкүнчүлүк түзүлдү. Кээ бир учурларда, административдик ресурстун колдонулгандыгы, добуш берүүчүлөрдү басмырлагандыгы жана добуштарды сатып алгандыгы тууралуу маалыматтар келип түштү. Мындай көрүнүштөр бир топ көйгөйлөрдү жаратты. Кыргыз Республикасынын шайлоо жана Референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы техникалык жактан толук жабдылганына жана уюштуруу иштерин жакшы аткаргандыгына карабастан, кээ бир чечимдерди бир тараптуу чыгарып жаткандыгы байкалды. Теледебаттар плюрализмге салым кошкону менен, жалпыга маалымдоо каражаттарынын (ЖМК) өнөктүктү чагылдырууда өзүн-өзү цензураалоого барганы жана үгүт жаңылыктарын аз өлчөмдө чагылдырганы - сөз эркиндигине болгон чектөөлөр дагы деле бар экендигинен кабар берет. Байкоо жүргүзүлгөн участкалардын көпчүлүгүндө, добуш берүү купуялуулугу сакталбаганына карабастан, добуш берүү ирети менен жана жакшы уюшкандыкта өттү. Добуштарды саноодо жана жыйынтыктарды чыгарууда бир топ процедуралык эреже бузуулар байкалды.

Шайлоону өткөрүүнүн техникалык аспектилерин жетиштүү түрдө жөнгө салуу үчүн, 2017-жылы көптөгөн ченемдик- укуктук документтерге өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген. Бирок, ченемдик- укуктук жөнгө салуунун кээ бир, мисалы, өнөктүктү уюштуруу жана каржылоо, шайлоого жарандык байкоо жүргүзүү, арыздарды кароо аспектилери ар тараптуу иштелип чыккан эмес жана эл аралык стандарттарга туура келбейт. Өнөктүктү өткөрүүдө административдик ресурсту колдонууга жана добуштарды сатып алууга бөгөт коюу үчүн ченемдик- укуктук базаны жакшыртуу керек.

БШКнын, 54 аймактык жана 2,375 участкалык шайлоо комиссияларынын техникалык жактан шайлоого даярдыгы жакшы дээнгелде болду. БШКнын отурумдары ачык жана тийиштүү маселелерди кенен талкуулоо менен өтүп жатты. БШКнын мүчөлөрү бир нече саясий субъектер тарабынан көрсөтүлөт. БШКнын мүчөлөрү кээ бир талапкерлерге бир-тараптуу мамиле жасагандыктан, олуттуу маселелерди чечүүдө, мүчөлөрдүн арасында карама-каршылыктарды жаратты. БШК мүчөлөрүнүн мындай иш-аракеттери тараптарга калыс мамиле кылуудан алыстап кеткендигин билдирет. Эл аралык шайлоого байкоо жүргүзгөн миссиясынын (ЭШБМ) маектештеринин көпчүлүгү, аймактык шайлоо комиссияларынын (АШК) жана участкалык шайлоо комиссияларынын (УШК) калыстыгы тууралуу эч бир көйгөй көтөрүлбөгөндүгүн айтышты. Көпчүлүк ЭШБМнын маектешкери, БШК тарабынан мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын шайлоого катышуусун жакшыртууга багытталган иш – чаралардын аткарылып жаткандыгын колдоорун билдиришти.

Добуш берүүчүлөрдүн тизмеси, 3 миллиондон ашык, жалпы биометрикалык маалыматты тапшырган жарандардан түзүлүп, бирдиктүү калкты каттоо системасына негизделди.

ЭШБМнын айтымында, добуш берүүчүлөрдү каттоо жана аларды текшерүү системасынын так жана ачык-айкын болуусу о.э. добуш берүүчүлөрдүн тизмесинин жарандык тараптан көзөмөлгө алынуусу ачык-айкындуулукту жогорулатат. Жалпыга маалым болгондой, кыргыз жарандарынын басымдуу бөлүгүн чет жакта жүргөндөр түзөт жана алардын көпчүлүгү биометриялык каттоодон өткөн эмес. Жыйынтыгында, алар добуш берүүчүлөрдүн тизмесине кирбей калган жана өздөрүнүн добуш берүү укугун колдоно алган жок.

Президенттик кызматка он бир талапкер ат салышып, добуш берүүчүлөр үчүн талапкерлердин арасынан татыктуусун тандап алууга кенен мүмкүнчүлүктөр түзүлдү. Ошентсе да, талапкерлерди каттоо процессин инклюзивдүү өткөрүүгө, тагыраак айтканда, кол тамгаларды топтоодо жана БШК тарабынан алардын аныктыгын текшерүүдө бир топ тоскоолдуктар жаратылды. Бул шайлоолордо, бир дагы талапкер жарыштан четтетилген жок, бирок, ЕККУ/ДИАУБнун мурда берген сунуштарына карабастан, учурдагы шайлоо жөнүндөгү мыйзамда талапкерди жарыштан алып салууга кеңири жол берилет.

Каттоодон өткөн талапкерлер, негизинен шайлоо өнөктүгүн эркин жүргүзүп жатты. Бир нече талапкерлер жана алардын аймактардагы өкүлчүлүктөрү шайлоо өнөктүгүн ар түрдүү ыкмаларды колдонуу менен активдүү жүргүзө алышты. Шайлоо өнөктүгү тынч маанайда өтүп жатты, бирок, тирешүү барган сайын курчуп, эреже бузуулар боюнча бир нече айыптоолор айтылды. ЭШБМ административдик ресурстун колдонулгандыгы, добуш берүүчүлөргө басым жасалгандыгы тууралуу ишенимдүү маалыматтарды ала алды, о.э. добуштарды сатып алуу боюнча да билдирүүлөр келип түштү. Ошол эле убакытта, оппозициялык саясатчылардын же негизги талапкерлердин башка тарапташтарынын үстүнөн бир нече кылмыш иштери козголду.

Шайлоо жөнүндөгү мыйзамга киргизилген соңку өзгөртүүлөргө жана толуктоолорго ылайык, шайлоо фондун түзүүдө, талапкердин өз каражаттарына жана башкалардын ыктыярдуу салымына коюлган чектөөлөрдү жогорулатып, өнөктүктү өткөрүүгө багытталган чыгымдарга чектөөлөрдү алып салды. Мындай иш-аракеттер, талапкерлердин бирдей шартта атаандашуусуна тоскоолдуктарды жаратты. Каржылоо жаатындагы ачык-айкындуулукту камсыз кылуу үчүн эл аралык милдеттенмелердин аткаруу о.э. эрежелерди бузгандык үчүн бирдей жаза берүү талап кылынганга карабастан, Шайлоо өнөктүгүн каржылоо булактарын көрсөтүү мыйзамда каралган эмес. Талапкерлер добуш берүү күнүнө чейин киреше жана чыгаша булактыры жөнүндөгү толук отчетту БШКга бергенине карабастан, БШК келип түшкөн жана сарпталган акча каражаттар жөнүндө жалпы маалыматты гана жарыялады.

КР Конституциясы Кыргыз Республикасындагы сөз эркиндигине кепилдик берет, бирок, ЭШБМ ЖМКнын эркиндигин чектөөгө байланышкан маалыматтарды алган. Учурдагы Президент жана кээ бир президенттике талапкерлер ЖМКга “аброюна доо келтирди деген” айыптоолорду койгону коомчулукта терс таасирлерди жаратты жана өзүн-өзү цензуралоого алып келди. ТВ каналдар, анын ичинде, коомдук телеканалдар, өнөктүк жөнүндөгү жанылыктарды ар тараптуу чагылдырган жок жана талапкерлер жөнүндөгү берүүлөргө акча төлөнгөндүктөн, саясий жарнама катары кабыл алынды. Ал эми ЕККУ/ДИАУБ ШБМ байкоого алган эки коомдук ТВ каналда тең, редакциялык түрдө чыгарылган берүүлөр ачык түрдө бир тараптуу болду. Теледебаттар шайлоочуларга талапкерлер тууралуу кенен маалымат алууга мүмкүнчүлүк түзүү менен бирге плюрализмге салым кошту.

БШК шайлоо күнүнө чейин келип түшкөн өнөктүктүн эрежелеринин бузулгандыгы тууралуу арыздардын баарын кабыл алды. БШК аларды онлайн каттоо аркылуу көрсөтүп турду жана мындай иш-аракеттер арыздарды кароонун ачык-айкындыгын бекемдеди. БШК көпчүлүк арыздарды карап чыкканы менен, аларды бир тараптуу чечмелеген учурлар болгону да байкалып жатты. БШК бардык учурда тиешелүү санкцияларды жана эффективдүү чараларды колдонгон жок. Соттор, апелляцияга берилген БШКнын бардык чечимдерин күчүндө калтырды. Тараптар сотто керектүү далилдерди келтирип, соттун чечимдери ал далилдерге

негизделип чыгарылган. Бирок, сот тарабынан арыздарды кабыл алуу мөөнөтү чектелген, жана БШК чечимдерин кайра карап чыгуусун каалабагандыкка түрткү берет.

Улуттук азычылыктар шайлоо өнөктүгүнө катыша алды жана алардын добушун алууда талапкерлер тарабынан атаандаштык күчөдү. Ошол эле убакытта, талапкерлердин платформаларында улуттук азчылыктардын абалы, улуттар аралык мамиле же алардын коомго интеграциялоо жөнүндө эч нерсе айтылган эмес. ЕККУ/ДИАУБ ШБМ улуттук азчылыктарга каршы багытталган риторикага байкоо жүргүзгөн жок, бирок улуттар аралык маселелер саясий максатта колдонулуп үгүт иштерин башка, терс нукка бурулуп кетүүсүнө таасир этти. Жалпысынан, улуттук азчылыктардын саны АШК курамында аз көрсөтүлгөн. Андан сырткары, алар топ-топ болуп жамаатташып жашаган аймактарда дагы мындай көрсөткүч төмөн.

Шайлоо аркылуу келген кызматтарда аялдардын саны өтө аз бойдон калууда. Каттодон өткөн талапкерлердин бирөөсү гана аял киши болду. Бирок аял кишилердин шайлоо комиссияларында көрсөтүлгөн саны жакшы, мисалы, БШК курамынын 12 мүчөсүнүн бешөөсү, АШКнын 48% жана УШКнын 71% аял кишилерден түзүлдү.

Жарандык коом жарандарды жана шайлоочуларды агартуу иштерин жүргүзүүдө маанилүү роль ойноду жана бул шайлоо процессинин ачык-айкындуулугун жакшыртууга өбөлгө түздү. Бирок, мыйзамга киргизилген соңку толуктоолор жана өзгөртүүлөргө ылайык, жарандык коом жана талапкерлер тарабынан көрсөтүлгөн байкоочулардын санына чектөөлөр киргизилди жана шайлоо күнү байкоочулардын мобилдүү байкоо жүргүзүүсүнө, шайлоонун жыйынтыктары боюнча арыздарды жазуусуна мүмкүн болгон укуктар алынып салынды.

Шайлоо күнү тынч өттү жана шайлоого катышкан жарандар, БШК тарабынан жарыялангандай, добуш берүүчүлөрдүн 56 пайызын түздү. Байкоо жүргүзүлгөн шайлоо участкаларынын 94 пайызында, добуш берүү процессине позитивдүү баа берилди. Добуштун сыр кармалуусу боюнча проблемалар, өзгөчө шайлоочулар бюллетендерди кабинадан чыгып, сканнер-урнага карай баратканда добуштун сыр кармалуусунун бузулганы, кеңири жайылган түрдө болду. Добуш сатып алуу жана добуш берүүчүлөрдүн добуш берүү мүмкүнчүлүгүн чектөө учурлары эл аралык байкоочулар тарабынан байкалган. Шайлоочуларды аныктоочу жабдуулар, жалпысынан, жакшы иштегендиги байкалды. Шайлоо участкаларынын 3 пайызында сканер жабдууларынын иштебегендигине байланыштуу, алар алмаштырылган. Байкоо жүргүзүлгөн 138 участканын кырк алтысында добуштарды саноо терс деп бааланды; бул жогорку көрсөткүч жана бул тынчсызданууну жаратат. УШКлардын маанилүү саны добуштарды саноодо негизги жол-жоболорду аткара алган жок. Байкоо жүргүзүлгөн беш УШКнын ичинен бирден көп саны добуштарды сканерлөөчү аппараттын жыйынтыгына таянып, мыйзам талап кылгандай, добуштарды кол менен эсептөөнү аткарган жок. Жыйынтык чыгаруунун баштапкы этаптарында көп АШКларга терс деген баа берилди, анын себеби болуп эсептөө үчүн ыңгайсыз шарттар жана УШК тарабынан берилген протоколдордун убагында келбегендиги болду.

АЛДЫН-АЛА ЧЫГАРЫЛГАН КОРУТУНДУЛАР

Кыскача мазмуну

2017- жылдагы президенттик шайлоо 2010-жылы кабыл алынган учурдагы Конституцияга ылайык экинчи жолу өткөрүлүүдө. Ага ылайык, учурдагы президенттик орунду ээлеп турган кызматкер эки ирет президент болуп шайлана албайт. Акыркы жолу Кыргыз Республикасынын конституциясына өзгөртүүлөр жана толуктоолор 2016- жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенешинин бир нече мүчөлөрү тарабынан сунушталган. Алардын арасына президент А. Атамбаев жетектеген Кыргызстан Социал-демократтар партиясы (КСДП) кирген. Мыйзамга

ылайык 2020-жылга чейин Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүүгө тыюу салынгандыгына байланыштуу, өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү сунушу оппозиция жана жарандык коомдун өкүлдөрү тарабынан каттуу сынга алынган. Бул өзгөртүүлөр жана толуктоолор 2016- жылдын декабрь айында өткөн референдумда кабыл алынган. Ал толуктоолор мамлекеттик бийлик бутактарынын ажыратуу принцибине жана сот системасынын көз карандысыздыгына таасир этти. ЕККУ/ДИАУБсу жана Европа Кеңешинин Мыйзам аркылуу демократияны орнотуу Европалык комиссиясы (башкача айтканда Венеция Комиссиясы) ал кабыл алынган өзгөртүүлөр мыйзамдын үстөмдүгүн жана адам укуктаарын коргоодо терс таасирин тийгизээрин билдирди.¹

Укуктук негиздер жана шайлоо системасы

Кыргыз Республикасынын Президенти алты жылдык мөөнөткө тең жана тике шайлоо укугу аркылуу шайланат. Биринчи турда жалпы добуштун жарымынан көбүн топтогон талапкер президент болуп шайланат. Эгерде биринчи турда президенттик кызматка талапкерлердин бири да шайлоочулардын добушунун жарымынан көбүн ала албаса, эң көп добуш топтогон эки талапкердин ортосунда экинчи тур болот. Мыйзам экинчи турду өткөрүүнүн так мөөнөтүн аныктаган эмес.² Добуш берүүчүлөрдүн санына болгон эч кандай чектөөлөр жок жана шайлоонун эки туруна тең таасирин тийгизбейт

Кыргызстан демократиялык шайлоолорду өткөрүү боюнча көптөгөн эл аралык келишимдердин алкагында иш алып барат.³ Президенттик шайлоо негизинен 2010-жылы кабыл алынган Конституциясы, 2011-жылы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндөгү мыйзамы жана 2011-жылы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө жана башка мыйзамдар аркылуу жөнгө салынат.⁴ 2017-жылдын июнь айында Кыргыз Республикасынын Шайлоо жөнүндө мыйзамына өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилди.⁵ ЕККУ/ДИАУБдун ЭШБМдин кээ бир маектештери бул толуктоолорду шайлоого кызыкдар тараптар менен жетиштүү түрдө макулдашылбагандыгы тууралуу пикирин билдиришкен.

Бирок, ченемдик- укуктук жөнгө салуунун кээ бир, мисалы, өнөктүктү уюуштуруу жана каржылоо, шайлоого жарандык байкоо жүргүзүү, арыздарды кароо аспектиери ар тараптуу иштелип чыккан эмес жана эл аралык стандарттарга туура келбейт. Өнөктүктү өткөрүүдө административдик ресурсту колдонууга жана добуштарды сатып алууга бөгөт коюу үчүн

- 1 “Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү” жөнүндө мыйзам долбоору боюнча ЕККУ/ДИАУБнун жана Венеция комиссиясынын биргелешкен корутундусун шилтеме аркылуу көрүнүз. Толуктоолордун жана өзгөртүүлөрдүн көпчүлүк бөлүгү 2017-жылдын январь айында күчүнө кирген, ал эми президенттин жана парламенттин укуктары боюнча өзгөртүүлөр жана толуктоолор 2017-жылдын 1-декабрында күчүнө кирет.
- 2 Шайлоонун экинчи туру, биринчи турдун жыйынтыктары жарыялангандан кийин эки жумадан эрте эмес убакытта өткөрүлөт жана экинчи турду өткөрүүнүн так күнү БШК тарабынан 20 күндөн кечиктирилбей белгиленет.
- 3 Алардын арасында, 1966-жылдагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт (ЖСУЭАП), 1979-жылдагы Аялдарга карата кодулоонун бардык түрүн жо кылуу боюнча конвенция жана 2003-жылдагы Коррупцияга каршы күрөшүү боюнча бүткүл дүйнөлүк конвенция.
- 4 Алардын арасында, 1999-жылдагы “Саясий партиялар” жөнүндөгү мыйзам, 2012-жылдагы “Тынч чогулуштар” жөнүндөгү жаңы мыйзам, 1998-жылдагы администрациялык жоопкерчилик жөнүндө кодекс жана 1997-жылдагы Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси.
- 5 Онлайн ЖМК аркылуу шайлоо өнөктүгүн (үгүт кампаниясын) жүргүзүү, добуш берүүчүлөрдүн тизмесин өткөрүп берүү, жарандарды идентификациялоо, шайлоо күнү боло турган процедуралар, шайлоо өнөктүгүн каржылоо, шайлоо күрөөсү жана коомдук байкоочулардын статусу жөнүндөгү жоболорго өзгөртүүлөрдү киргизүү.

ченемдик- укуктук базаны жакшыртуу керек.⁶ Мыйзамда өнөктүк эрежелерин бузгандыгы тууралуу так жоболор жана санкциялар иштелип чыккан эмес.⁷ Мыйзамга жаңыдан киргизилген жарандык байкоочулар жөнүндөгү нормалар шайлоого байкоо жүргүзүү ишин ого бетер татаалдатты.⁸ Мыйзамда сотко берилүүчү арыздардын мөөнөтү түшүнүктүү эмес жана укуктук ченемдердин эффективдүүлүгү жөнүндө суроо туудурат.⁹ Добуштарды сатып алууга бөгөт коюу үчүн ченемдик-укуктук базаны жакшыртуу талап кылынат.¹⁰

Шайлоону өткөрүүдөгү уюштуруу иштери

Президенттик шайлоолорду үч деңгээлден турган шайлоо комиссиялары башкарат: БШК, 54 АШК жана 2375 УШК. Өлкөдөн сырткары добуш берүү Кыргыз Республикасына караштуу элчиликтерде жана консульстволордо жайгашкан 37 шайлоо участкалырында өткөрүлөт.

Борбордук шайлоо комиссиясы туруктуу жана коллегиялдуу орган.¹¹ БШК тарабынан өткөрүлүп жаткан отурумдар ачык жана кызыкдар тараптардын катышуусу менен өтөт.¹² Мыйзамга ылайык, БШКнын чечимдери 24 сааттын ичинде БШКнын веб-сайтында жарыяланышы керек, бирок, чечимдердин кээ бирлери өз убагында жарыяланган жок. Көпчүлүк учурда, БШК техникалык суроолор боюнча чечимдерди бир добуштан кабыл алып жатты, ал эми, бир нече жолу талапкерлер Өмүрбек Бабанов жана Сооронбай Жээнбековго тиешелүү болгон арыздарды кароодо БШКнын мүчөлөрү эки башка тарапка бөлүнүп кеттип жаткандыгы байкалып турду. Мындай жагдайлар, кээ бир учурларда БШК мүчөлөрүнүн арасында бири-бирине болгон жекече айыптоолордун пайда болуусун жаратты. БШКнын кээ бир мүчөлөрү жана талапкерлердин өкүлдөрү, БШКнын мүчөлөрүн талкуу учурунда саясатташтырылбаган чечимдерди кабыл алуусуна чакырышкан. БШКнын мүчөлөрү кээ бир талапкерлерге ыктаган учурлар болду жана анын натыйжасында, маанилүү чечимдерди кабыл

-
- 6 Мисалы, мамлекеттик кызматкерлердин шайлоо өнөктүгүнө катышуусу жана о.э. алардын сүрөттөрүн пайдалануусу, мектептин директору тарабынан кайсы бир талапкерге добуш берүү үчүн ата-энелер чогулушунда үгүт жүргүзүүсү, мамлекеттик темир-жол кызматынын башчысы өз кызматкерлери менен жолугушуу учурунда үгүт иштерин жүргүзүүгө мыйзам тарабынан жол берилүүсү, о.э. Жогорку Кеңештин мүчөлөрүнүн шайлоо өнөктүгүнө катышуусу тууралуу маселелер БШК тарабынан узак убакыт бою талкууга алынды.
- 7 Шайлоо өнөктүгүн өткөрүү учурунда жек көрүү сезимин күчөтүүгө, адамдын аброюна шек келтирүүчү публикацияларды жарыялоого, добуштарды сатып алууга мыйзам тарабынан тыюу салынган. Бирок, бул мыйзам бузууларды аныктоо жана шайлоо комиссиялары тарабынан колдонуу үчүн атайын эрежелер жана жоболор мыйзамда иштелип чыккан эмес. Шайлоо өнөктүгүнүн жол-жоболорун бузууда колдонулуучу бирден бир жаза болуп эскертүү берүү жана каттоо мүмкүнчүлүгүнөн ажыратуу саналат (эреже бузуулар кайталанган учурда гана). Административдик жоопкерчилик жөнүндөгү кодексин негизинде атайын жаза-чаралар каралган, бирок бул шайлоо комиссиялары тарабынан колдонулбайт.
- 8 “Жарандык байкоочулар” жөнүндө түшүнүк 2017-жылдагы шайлоо жөнүндөгү мыйзамга киргизилген өзгөртүүлөр жана толуктоолордо көрсөтүлгөн. Бул мыйзамдын бир нече жоболорунда “байкоочулар” жөнүндө гана айтылат (мисалы, 8, 29, 31, 33, 35,36,39,43 жана 44 беренелеринде) бирок жарандык байкоочулардын ага тиешеси бар же жок экендиги көрсөтүлгөн эмес.
- 9 БШК тарабынан кабыл алынган чечимдердин үстүнөн келип түшкөн арыздардын бир нечеси сот тарабынан канаатандырылган жок. Себеби, ал арыздар, БШК чечим кабыл алган күндөн тартып эки күндөн ашык, бирок үч күндүн ичинде сотко жөнөтүлгөн. Сот БШК чечимдерин гана жокко чыгара алат, бирок БШКга башка чечим кабыл алуусу тууралуу буюртма бере албайт.
- 10 Добуштарды сатып алуу үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилиги мыйзамда каралган, бирок “жекече түрдө” тескөөгө алынат. Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы ЕККУ/ДИАУБнун ШБМна билдиргендей, добуштарды сатып алуу, укук коргоо органдары тарабынан тергөөгө жана тескөөгө алынбайт.
- 11 БШКнын курамы беш жылдык мөөнөткө түзүлөт. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши БШК курамынын: төрт мүчөсүн - Кыргыз Республикасынын Президентинин сунушу боюнча, төрт мүчөсүн - парламенттик көпчүлүктүн жана төрт мүчөсүн - парламенттик оппозициянын сунушу боюнча бекитет.
- 12 Шайлоо белгиленген күндөн тартып БШК 60ка жакын отурумдарды өткөрдү жана 250гө жакын чечимдерди жана токтомдорду кабыл алды. Мыйзамга ылайык, БШК тарабынан кабыл алынган чечимдердин баары 24 сааттын ичинде БШКнын сайтына жайгаштырылуусу зарыл, бирок кабыл алынган чечимдердин кээ бирлери коомчулукка өз убагында жарыяланган эмес.

алууда пикир келишпестиктер жаралды. Жыйынтыгында, арыздарды кароодо БШКнын калыстыгы жабыркады.

БШК тарабынан кабыл алынган чечимдер БШКга мүчө болгон көпчүлүктүн добушу менен кабыл алынат.¹³ Бирок, ошол эле учурда, БШК мүчөсү жыйынга катышуу мүмкүнчүлүгү жок болсо, “макул” же “каршы” добушун алдын ала, жазуу түрүндө калтырып кетүүгө болот.¹⁴ Бир нече учурларда берилген добуштар эсепке алынды жана саналды, бирок кээ бир чечимдер тиешелүү жыйындарда кайрадан каралып чыкты.

АШКлар жана УШКлар эки-жылдык мөөнөткө дайындалат.¹⁵ ЕККУ\ДИАУБ ШБМсы тарабынан АШКларынын келе жаткан шайлоолорду өткөрүүдөгү техникалык даярдыктарын карап чыгып, АШКлары керектүү жабдуулар менен жабдылган жана толук иштөө мүмкүнчүлүгү бар деп табылган. ЭШБМ маектештеринин көпчүлүгү ылдыйкы деңгээлдеги шайлоо комиссияларынын калыстуулугу боюнча маселелер жаралбагандыгын айтышты. Бирок, АШКлар отурумдардын качан болоорун жана күн тартибинде каралуучу маселелер жөнүндө ЕККУ\ДИАУБ ШБМга өз убагында кабарлаган жок. Алардын мындай иш-аракеттери алардын ишмердүүлүгүнө болгон ишеништи азайтты. АШК мүчөлөрүнүн арасында аял кишилердин саны 48% түзөт, анын ичинен 33% АШКнын төрайымдары. Байкоо жүргүзүлгөн участкалардын 67% УШК башчысы жана ушул эле участкалардагы УШК мүчөлөрүнүн 75% – аял киши болгондугу маалым болду.

БШК шайлоочуларга коомдук телеканалдардан шайлоо тууралуу маалыматтарды кыргыз жана орус тилдеринде берип жатты. Телеберүүлөрдө шайлоонун маанилүүлүгү, шайлоочуларды каттоо, өлкөдөн сыртта жүргөн жана мүмкүнчүлүгү чектелген добуш берүүчүлөрдүн укугу, шайлоо күндүн процедурасы жана добуштарды сатып алуу жөнүндөгү маалыматтарга басым жасалды. Кээ бир телеберүүлөр сурдо котормо менен коштолду.

ЭШБМнын жарандык коомдон келген маектештеринин көпчүлүгү, жаңыдан түзүлгөн БШКнын жумушчу тобунун иш-аракетине ыраазы болушту, өзгөчө, мүмкүнчүлүгү чектелген жарандардын добуш берүү укугун аткарылуусуна шарт түзүлгөндүгүнө. Бул иш-чаралардын негизги бөлүгү кийинки шайлоолордо колдонууга багытталган.

Добуш берүүчүлөрдү каттоо

Конституцияга ылайык добуш берүү укугу 18 жашка толгон жарандарга гана берилет. Жасаган кылымышынын оордугуна карабастан эркинен ажырытылгандар жана соттун чечими аркылуу укугу чектелген адамдар добуш берүүгө катыша албайт¹⁶ жана бул эл аралык милдеттенмелерге каршы келет.¹⁷ Добуш берүүчүлөрдүн каттоо системасы пассивдүү түрдө

13 Шайлоо комиссиялары жөнүндөгү мыйзамдын 18-беренесине ылайык, кээ бир чечимдерди кабыл алууда (мисалы, талапкерлерди каттоодо) БШК мүчөлөрүнүн үчтөн экисинин макулдугу талап кылынат.

14 КР БШК Регламентинин 25- беренесине ылайык, эгерде БШК мүчөсү жүйөлүү себептерден улам отурумга катыша албаса, отурумдун күн тартибинде каралуучу маселелер менен алдын-ала таанышып, өз чечимин жазуу түрүндө калтыра алат. Мындай учурларда ал БШК мүчөсү добуш берди деп саналат.

15 Ар бир комиссиянын тең жарымын саясий партиялар, ал эми калган жарым бөлүгүн жергиликтүү кеңештер дайындайт. Ар бир саясий партия АШКга жана УШКга бирден гана мүчөнү дайындайт.

16 ЕККУнун 1990-жылдагы Копенгаген документинин 24- параграфында “адам укуктарына жана эркиндиктерине чектөөлөрдү киргизүү үчүн демократиялык коомдо колдонулуп жаткан мыйзамдардын максаттарынын бирөөсүнө дал келүүсү жана ал мыйзамдын туура колдонуусу” жөнүндө айтылат. БУУнун адам укуктары боюнча комитетинин 14- параграфындагы №25 жалпы пикирине жана Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактын 25-беренесине ылайык “жасаган кылмышына байланыштуу добуш берүү укугунан убактылуу ажыратуу үчүн берилген мөөнөт, жасалган кылмыштын мүнөзүнө жана оордугуна жана чыгарылган соттун өкүмүнө” жараша болушу керек.

17 [Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын укугу жөнүндө конвенциянын](#) 29-беренесине ылайык “Кыргыз Республикасынын мүмкүнчүлүгү чектелген жараандарынын саясий жана коомдук жашоого башкалар менен бирдей катышууга толук укугу бар; {...} мүмкүнчүлүгү чектелген жараандардын шайлоого катышууга жана

жүргүзүлөт. Мындан сырткары, шайлоочулардын тизмесине кирүү үчүн, жарандар Мамлекеттик каттоо кызматы (МКК) аркылуу биометрикалык маалыматты (колдун мөөрү, сүрөт жана кол тамга) тапшыруусу зарыл. Биометриялык маалымат добуш берүүчүнү тастыктоо шайлоо күнү үчүн колдонулат.

Добуш берүүчүлөрдүн тизмесине кирүү бүткүл өлкө боюнча өткөрүлөт жана МККнын калкты бирдиктүү каттоо (КБК) электрондук системасы аркылуу жүргүзүлөт. Жыйынтыктоочу добуш берүүчүлөрдүн тизмеси МКК карата 3,025,770 шайлоочуларды түздү.¹⁸ 16-августан 29-сентябрга чейин жарандар өздөрүнүн маалыматын тастыктай алышты.¹⁹ Бул убакыт аралыгында, 111,182 жаран өздөрүнүн биометрикалык маалыматын беришти жана алар шайлоочулардын тизмесине киргизилди, 28,397 жарандар оңдоолорду киргизүүгө сунуштарды берген, ал эми 316,064 шайлоочулар шайлоо даректерин өздөрү катталган жерлерден убактылуу алмаштырышкан (алардын ичинен 103,822 Бишкекте жана 47,992 Ош шаарында). Анын негизинде, 33 кошумча шайлоо участкалары Бишкек шаарында түзүлгөн.

Көпчүлүк ЭШБМсын маектештери добуш берүүчүлөрдү каттоо системасынын так жана ачык экендигине ишенимдин көбөйгөндүгүн билдиришкен, ал эми өзгөчө чет жакта жашаган жарандардын биометрикалык каттоодон жана добуш берүүчүлөрдүн тизмесине түшпөй кагылгандыгын белгилешкен.²⁰ Бул алардын добуш берүү укугун колдонуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратты. Ал эми, АШКлар жалпысынан шайлоочуларга өзгөртүү киргизүүгө, добуш берүүчүлөрдүн тизмесине коомдук көзөмөл жүргүзүүгө көмөктөштү, ЕККУ/ДИАУБ ШБМсынын, МККнын биометрикалык маалыматты топтоо жайларында узун кезектердин топтолгондугун байкаган.

Талапкерлерди каттоо

Кыргыз Республикасынын президентинин кызматына жашы 35тен 70ке чийинки, өлкөнүн ичинде 15 жылдан ашык туруктуу жашаган жана мамлекеттик тилде эркин сүйлөгөн кыргыз жарааны талапкер болуп каттулууга укуктуу. Добуш берүү укугуна ээ боло албаган, кылымыш жазасын акырына чейин өтөп бүтпөгөн же мыйзамга ылайык аны жое элек жарандар каттоодон өтүүгө шайлоо жөнүндө мыйзамдын негизинде тыюу салынат.²¹ Шайлоого катышып жаткан ар бир талапкер шайлоо өнөктүгүн каржылоо үчүн өз шайлоо фондун түзүүгө, шайлоо каражаттары тууралуу тастыктоочу документтерди берүүгө, жок дегенде 30,000 добуш берүүчүлөрдүн кол тамгаларын топтоого милдеттендирилет.²² Талапкерлер, саясий партиядан же өзүн-өзү көрсөтүү аркылуу шайлоого аттана алат.

шайланууга укугу бар". 2011-жылы Кыргыз Республикасынын Президенти мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын укугу жөнүндөгү конвенцияга кол койгон, бирок Жогорку Кеңеш тарабынан азыркы күнгө чейин ратификацияланган эмес.

18 12-октябрда добуш берүүчүлөрдүн тизмеси УШК тарабынан толукталып басылып чыккан жана БШКнын веб-сайтына жайгаштырылган.

19 Добуш берүүчүлөр өздөрү жөнүндө маалыматты shailoo.srs.kg веб-сайтынан, же болбосо МКК телефонуна байланышуу же СМС жөнөтүү аркылуу тактай алат; ЕККУ/ДИАУБ ШБМсы кээ бир аймактарда УШКлар добуш берүүчүлөрдүн тизмесин үймө-үй кыдырып, тактап чыккандыгын белгилейт.

20 КРнын улуттук статистика комитетинин маалыматына карата 3 876 985 кыргыз жарандарынын санын бойго жеткендер тузөт. БШКнын маалыматына караганда, чет жакта жашап жаткан жарандардын ичинен катталган добуш берүүчүлөрдүн саны 16 716 ны түзөт.

21 Кылмыш жасагандыгы үчүн соттолгон адамдын соттуулугу, жасалган кылмышынын мүнөзүнө жана оордугуна жараша жаза мөөнөтүн өтөп бүткөндөн кийин 10 жылга чейин сакталат. Мөөнөтүнөн мурда соттуулугун алуу боюнча сотко арыз менен кайрылууга болот.

22 2017-жылдагы шайлоо жөнүндөгү мыйзамга киргизилген өзгөртүүлөр жана толуктоолорго ылайык, шайлоо күрөөсү он эсеге көтөрүлгөн жана 1 миллионго жакын сомду түзөт (12 200 еврого жакын). 1 евро 82 сомго жакын. Шайлоо күрөөсү бүткүл добуштун 5% дан кем эмес добуш ала алган талапкерге кайтарылып берилет. 2-октябрда БШК, шайлоо күрөөсүн койгон, бирок каттоодон өтпөй калган бардык беш талапкерге шайлоо күрөөсүн кайтарып берүү жөнүндө чечим кабыл алды.

БШК башында көрсөтүлгөн 59 талапкерлердин ичинен 13 талапкерди, анын ичинен 1 аял жана 5 саясий партиялар тарабынан көрсөтүлгөн талапкерлерди каттоодон өткөрдү.²³ Тогуз талапкер каттоо башталганга чейин өз талапкерлигин алып салышкан болсо, ал эми БШК 37 талапкерди каттоодон өткөрүүдөн баш тартты, себеби, шайлоо өнөктүгүн каржылоо фондун түзүүдө, кол тамгаларды топтоодо же мамлекеттик тил сынагынан өтүүдө бир топ катчылыктарга жол берген.²⁴ Ал эми, четке кагылган 7 талапкер БШКнын чечими боюнча сотко кайрылгандыгына карабастан, сот алардын арыздарын канаатандырган жок.

Добуш берүүчүлөрдүн талапкерлерди тандоо мүмкүнчүлүгү кеңири болгондугуна карабастан, каттоо жараянына катышуу, алардын ичинде кол тамгаларды топтоо жана аларды текшерүү боюнча чектөөлөр бир топ тоскоолдуктарды жаратты.²⁵ Кээ бир ЕККУ/ДИАУБ ШБМсын маектештери, кол тамгаларды текшерүүдөдөгү жол-жоболор жана ыкмалар боюнча олуттуу суроолорду көтөрүштү.²⁶ Чындыгында, жараксыз кол тамгалардын санын жалпы топтолгон кол тамгалардын санынан алып салуу каттоодон өтүү учурунда тоскоолдуктарды жаратып, шайлануу укугунан ажырап калуу коркунучун туудурат.²⁷ Кол тамгалары жараксыз деген божомолдоолордун негизинде, үч талапкерди каттоодон өткөргөн эмес. Кол тамгаларды текшерүү тартиби талапкерлердин өкүлдөрүнө ачык жүргүзүлгөндүгүнө карабастан, кеминде бир жолу, талапкердин өкүлү жок болгон учурда өткөрүлгөн.²⁸ Жарандык байкоочулар тарабынан текшерүү иштерин жүргүзүү учурунда байкоо жүргүзүү мыйзамда каралган эмес.²⁹

Талапкердин бири дагы каттоодон алынып салынган эмес, бирок, талапкерлерди өнөктүктү каржылоо жана өткөрүү эрежелерин бузду же талапкерлердин добуштарды сатып алууга катыштыгы бар деген айыптар менен каттоодон чыгарып салуу учурлары мыйзамда көп кездешет.

-
- 23 Арстанбек Абдылдаев, Өмүрбек Бабанов, Азимбек Бекназаров, Сооронбай Жээнбеков, Улукбек Кочкоров, Адахан Мадумаров, Арсланбек Малиев, Таалатбек Масадыхов, Темир Сариев, Камчыбек Ташиев, Бакыт Торобаев, Токтайым Уметалиева, Эрнис Зарлыков.
- 24 Каттоодон четтетилген 37 талапкердин ичинен 10 талапкер тийиштүү 30 миңден ашык шайлоочунун кол тамгасын топтогон кагазды БШКга тапшырды. Бирок, БШК ар кандай себептерден улам ал кагаздарды жараксыз деп тапты. Өмүрбек Текебаев жана Исхак Масалиевдердин талапкерлиги каттоодон өтпөй калганынын себеби болуп шайлоочулардын кол тамгасын чогултууда, чыгымдар шайлоо фондунан алынган эместиги аныкталды. Ал эми, талапкер Рита Карасартованы каттоодон өткөрүү үчүн 2900гө жакын кол тамга жетпей калды, андан сырткары, шайлоочулар өздөрү тууралуу кээ бир маалыматарды (мисалы, дареги жана телефон номери) өз кол жазмасы менен көрсөтпөй койгондугу аныкталды. Талапкер Камила Шаршакеева сотко берген арызында, БШК бир эле кол тамгаларды бир нече ирээт карап чыгып жараксыз деп тапкандыгы жана алардын санын атайын, түрдүү себептерден улам көбөйткөндүгү тууралуу билдирди.
- 25 БУУнун адам укуктарын коргоо комитетинин ЖСУЭАПнын 25-беренесине болгон №25 жалпы пикиринин 17 параграфында “талапкерлигин каттоодо керектелүүчү минималдуу колдоочулардын санына болгон талаптар негизделген жана талапкерлигин каттоодо тоскоолдуктарды жаратпоосу керек” деп айтылат. Венеция комиссиясынын 2002-жылдагы “шайлоолорду өткөрүүдөгү ийгиликтүү тажрыйба” Кодексинин I.1.3.-бөлүгүндө “кол тамгаларды текшерүүдө так эрежелердин колдонулуусу” керектиги айтылат.
- 26 Шайлоо жөнүндөгү мыйзамга ылайык кол тамгаларды текшерүү толук же толук эмес түрдө жүргүзүлөт. Алардын 20%га жакыны БШК тарабынан капысынан терилип, андан кийин текшерилет. Топтолгон кол тамгалардын жарактуулугу жана текшерүүнүн жол-жоболору БШКнын 165 сандуу 2017-жылдын 17 – июнда чыккан нускамасында көрсөтүлгөн.
- 27 БШКнын жоболор жыйынына ылайык жарактуу кол тамгалардын саны, текшерүү учурунда жараксыз деп табылган кол тамгалардын санын беш эсеге көбөйтүү жана келип чыккан санды жалпы топтолгон кол тамгалардын санынан кемитүү аркылуу аныкталат.
- 28 4-сентябрда БШК Канатбек Исаевдин талапкерлигин колдоо үчүн топтолгон кол тамгалардын жарактуулугун аныктоо үчүн кошумча текшерүүнү жүргүзгөн. Анын жыйынтыгында, кол тамгалардын 2080 жараксыз деп табылган. Сотко келип түшкөн арызда, талапкер же анын ыйгарым өкүлү кол тамгаларды кайрадан текшерип чыгуу процессине катышпагандыгы жана мындай иш-аракеттер мыйзамга карама-каршы келгендиги тууралуу айтылат.
- 29 ЕККУ/ДИАУБ ШБМна келип түшкөн маалыматка караганда, кол тамгаларды аныктоодо жана президенттик талапкерлердин мамлекеттик тилди билүү деңгээлин текшерүүдө коомдук байкоо жүргүзүү уюмдарынын бирине уруксат берилген эмес.

Шайлоо өнөктүгү

Шайлоо өнөктүгү 10-сентябрда башталып 13-октябрга чейин уланды. Катталган талапкерлер, өнөктүк иштерин ар түрдүү ыкмаларды колдонуп, эркин түрдө өткөрө алды. Кээ бир талапкерлер жана алардын аймактык өкүлчүлүктөрү, өлкө боюнча жигердүү үгүт иштерин жүргүзүп келишти.³⁰ Талапкерлер Бабанов жана Жээнбековдун өнөктүк материалдары баарынан көп көрсөтүлүп, алардан кийинки эле орунду талапкер Темир Сариев ээледі.³¹ Кээ бир талапкерлер социалдык тармактарда өнөктүк иштерин активдүү жүргүзүшүп, ал эми эл менен жолугушуулары анчалык байкалган эмес. Эки талапкер талапкерликтерин каттодон өз каалоосу менен чыгарып салып, башка талапкерлерге колдоо көрсөтүштү.

Өнөктүк учурунда кээ бир саясатчылар жана алардын тарапташтарынын үстүнөн бир нече кылмыш иштери козголду. 16-августта, көрүнүктүү оппозиция лидери жана ЖК мүчөсү Өмүрбек Текебаевди коррупция деген айып тагылып, 8 жылга камакка алынды.³² 10-октябрда, *Ата-Мекен* партиясынын жана ЖК мүчөсү Аида Саянова 2010-жылы “кызматынан кыянаттык менен пайдаланды” деген айып менен 5 жылдык мөөнөткө эркинен ажыратылды. 30-сентябрда, Бабанов мырзанын тарапташы ЖК мүчөсү Канатбек Исаев массалык баш аламандыкты уюштуруу жана бийликти күч менен басып алууга даярдык көрдү деген айып менен кармалган. Бул ишти уюштурууга шектүү деген дагы 3 киши кармалгандыгы белгилүү болду.

Шайлоо өнөктүгү тынч маанайда өтүп жатты, бирок, тирешүү барган сайын курчуга байкалып жатты. ЭШБМ административдик ресурстарды туура эмес пайдалануу, шайлоочуларга жасалган басым жана добуштарды сатып алуу божомолдору тууралуу ишенимдүү отчетторду алды. Ошондой эле, ЭШБМнын маектештери жана ЖМК өкүлдөрү мамлекеттик кызматкерлердин шайлоочуларды убактылуу добуш берүү жайларына каттоого жана белгилүү бир талапкерди колдоого үгүттөгөнү тууралуу белгилешет. Бирок, далилдердин аз болгондугуна байланыштуу, ЭШБМнын маектештери, бул иш-аракеттерди, коркутууга багытталганын жана/же укук коргоо органдарына жана сот системасына болгон ишенимди азайтаарын билдирет деп баалашат.³³ ЕККУ/ДИАУБ ШБМсы бир нече аймактарда үгүт материалдарын жарактан чыгаруу тууралуу маалыматтарды алган.³⁴

Айрым жарандардын, анын ичинде мамлекеттик кызматкерлердин, кайрымдуулук жана диний уюмдардын кызматкерлеринин, жашы жете электердин өнөктүккө катышуусуна мыйзам тарабынан тыюу салынган. 21-сентябрда, премьер-министр Сапар Исаков премьер-министрдин орун басары Дүйшөнбек Зилалиевди Президенттик шайлоону уюштуруу жана өткөрүү боюнча штабтын жетекчиси кызамытанан бошотту. Анын себеби, Д. Зилалиев Баткен шаарында өткөн жолугушунун жүрүшүндө талапкер Жээнбековго добуш берүүгө үндөгөнү болду.³⁵ Шайлоо өнөктүгү бүтөөр алдында, Президент Атамбаев, Жээнбеков мырзанын талапкерлигин колдогон бир нече билдирүүлөрдү жасаган. 4-октябрда, Президент Атамбаев, талапкер Бабановдун

-
- 30 Өмүрбек Бабанов, “Республика-Ата Журт” саясий париясынын лидери, Сооронбай Жээнбеков, “КСДП” аркылуу көрсөтүлгөн жана Темир Сариев “Ак-Шумкар” партиясынын лидери-үчөөсү тең буга чейин премьер-министр кызматын ээлеген жана шайлоо өнөктүгүн өткөрүүдө өз активдүүлүгүн көрсөтүштү.
- 31 Бардык үгүт материалдарынын көчүрмөсү БШКга жөнөтүлүүсү керек. Бирок, иш жүзүндө, талапкерлер үгүт материалдарын жайылтуу алдында гана БШКга жиберип, де-факто, анын мазмуунуна алдын-ала макулдугун берди дегенди билдирип калууда.
- 32 Амнистия жөнүндөгү чечим чыккандан кийин 4,5 жыл абакта өткөрүү убактысы белгиленди.
- 33 Кыргыз мамлекеттик юридикалык академиясынын мугалими студенттерден Жээнбеков мырзага добуш берүүсүнө үгүттөгөнү тууралуу Башкы прокуратура тарабынан тергөө иштери башталды.
- 34 Ички иштер министрлиги ЕККУ/ДИАУБ ШБМна билдиргендей, үгүт материалдарын талкалоо же жок кылуу боюнча 40тан ашык арыз келип түшкөн. Ошол эле убакта, талапкерлердин региондордогу штабдарынын өкүлдөрү ЕККУ/ДИАУБ ШБМна укук коргоо органдарынын көз карандысыз жана эффективдүү иш алып баруусуна күмөн санаганын билдирген.
- 35 3-октябрь күнү спорт стадионун ачуу аземинде Зилалиев мырза Жээнбековду шайлоого үгүттөгөн сөздөрдү, бул жолу этияттык менен сүйлөгөндүгүн ЕККУ/ДИАУБ ШБМ байкады.

биринчи турдан утуп чыгары тууралуу айтылган сөздөргө жооп кайтаруу максатында жана “жалган маалыматты таратуу жолдорун алдын алуу” боюнча “сурамжылоонун” жыйынтыгын коомчулукка расмий түрдө жарыялаган. 9-октябрда жол кырсыгынан каза тапкан премьер-министрдин орун басары, Темир Джумакадыровдун өлүмүнөн кийин, Президент Атамбаев Бабанов мырзага каршы бир нече катуу билдирүүлөрдү жасаган.³⁶ Мындай билдирүүлөр ЕККУнун 1990-жылкы Копенгаген Документинин 7.6. пунктуна туура келбестиги айтылат.³⁷

28-сентябрда Ош шаарында талапкер Бабанов өзбек коомчулугуна кайрылуу жасагандан кийин, бир нече телеканалдар, алардын ичинде коомдук канал, анын создөрүн котекстен кыркып алып интенсивдүү түрдө көрсөтүшүп жатышты. Талапкер Бабановдун бул кайрылуусу улуттар аралык наразычылыкты жаратты деп кабарлашат. Мунун натыйжасында, талапкер Бабановго каршы Бишкек, Жалал-Абад жана Ош шаарларында наразычылык акциялары, көбүнчө жасалма түрдө уюштурулган деп айтылат. БШК Бабанов мырзанын талапкерлигин каттоодон алып салуу тууралуу бир нече арыздарды кабыл алган жана ага эскертүү берген. *(Арыздар жана кайрылууларды караңыз).*

Жалпысынан, өнөктүк иштерин өткөрүү учурунда эркин чогулуштар орун алгандыгы маалымдалат, бирок, Бишкек шаарында, бийлик өкүлдөрү шайлоо учурунда административдик имараттардын жанында коомдук чогулууларды өткөрүүгө тыюу салган, мындай иш-аракеттер мыйзамдарга жана эл аралык стандарттарга дал келбей тургандыгы айтылат.³⁸ Бишкек шаарынын эки райондук соту бул арызды канаатандырган.³⁹ Ошентсе да, Жээнбеков мырзанын өнөктүк алкагында эл менен болгон акыркы жолугушуусу Бишкекте, 13-октябрда Ала-Тоо аянтында өткөрүлдү.

Шайлоо аркылуу келген кызматтарда аялдардын саны өтө аз бойдон калууда. Учурда 120 парламент мүчөлөрүнүн ичинен (ПМ) 19 аял, ал эми 22 өкмөт мүчөлөрүнүн ичинен 3 аял, 7 областагы ыйгарым өкүлдөрдүн арасында бир да аял киши көрсөтүлгөн эмес. ЕККУ/ДИАУБ ШБМнын байкоочулары добуш берүүчүлөрдүн талапкерлер менен болгон жолугушууда гендердик тең салмактуулук негизинен сакталгандыгын байкашты, бирок, өнөктүктү өткөрүүгө катышкан кишилердин арасында эркектер үстөмдүк кылгандыгын, жана талапкерлердин программаларында гендер маселелерине карата платформалардын жетишпестигин байкашты.

36 Жээнбековдун пайдасына чечилген бул сурамжылоонун жыйынтыгы мурда эч кайсы маалымат булактарында жарыяланган эмес жана шайлоо жөнүндөгү мыйзамдын талаптарына жооп бербейт, о.э. сурамжылоонун ыкмасы, мүмкүн болгон жаңылыштыктар, ким буюртма берген жана канча өлчөмдөгү каражат сарпталган.

37 ЕККУнун 1990-жылдагы Копенгаген документинин 7.6 параграфында ЕККУга мүчө мамлекеттердин “бардык тараптарга бирдей укуктук гарантияны камсыз кылуу жана саясий ат салышууда мыйзам жана бийлик тарабынан бирдей жасалуусу керек” деп айтылат.

38 ЕККУнун 1990-жылдагы Копенгаген документинин 7.7 параграфында айтылгандай ЕККУга мүчө болгон бардык мамлекеттер “шайлоо өнөктүгүн өткөрүүдө сөз эркиндигин жана акыйкаттыкты камсыз кылуу үчүн мыйзамдарды жана мамлекеттик саясатты туура жүргүзүү, о.э. административдик бийликти колдонуу аркылуу саясий партиянын же талапкердин оюн жана баа берүүсүн эркин чагылдырууда басмырлоого же коркутууга жол бербөөгө” керек. Ушул эле документтин 9.2 параграфында “ар бир жаран тынч чогулуштарды жана демонстрацияларды өткөрүүгө укуктуу. Бул укукту аткарууга тоскоол болуучу бардык иш аракеттер мыйзам жана эл аралык стандарттарга ылайык каралат” деп айтылат.

39 28-июлда Бишкек шаарындагы Биринчи май райондук соту 2017-жылдын 27-июлунан 20-октябрына чейин Бишкек шаарынын борбордук бөлүктөрүндө о.э. Ала-Тоо аянтында тынч чогулуштарды өткөрүүгө тыюу салуу жөнүндөгү райондук администрация тарабынан берилген арызды канаатандырды. Бирок, расмий жана маданий иш-чаралардын өткөрүүгө болот. Ал эми, 26-сентябрда Бишкек шаарындагы Октябрь райондук администрациясы тарабынан Ботаникалык бактан сырткары, бирок райондун аймагындагы тынч чогулуштарды өткөрүүгө 20- октябрга чейин тыюу салуу боюнча берген арызы райондук сот тарабынан колдоо тапты. “Тынч чогулуштар” жөнүндөгү мыйзамда тынч чогулуштарды белгилүү бир аймакта жана убакытта өткөрүүгө тыюу салууга болот, бирок тынч чогулуштарды өткөрүүдө башка тоскоолдуктар болбошу керек. ЖСУЭАПнын 21-беренесинен көрө аласыздар.

Өнөктүктү каржылоо

Шайлоо өнөктүгү талапкердин өз каражаттарынан, ошондой эле жарандардын же юридикалык жактардын тарабынан каржыланышы мүмкүн.⁴⁰ Талапкерлер мамлекет тараптан каржыланбайт. Июнь айында, шайлоо өнөктүгүнө багытталган өз жана жарандардан келип түшкөн каражаттарды пайдалануу боюнча чектөөлөр жогорулап, ал эми өнөктүккө сарпталган каражат боюнча чектөөлөр мыйзамдан алынып салынды.⁴¹ Мамлекеттен каржылоо болбогондугунан жана өнөктүк иштерине сарпталуучу каражаттарга чыгаша чектөө коюлбагандыктан, талапкерлерге тең мүмкүнчүлүк берилбей калышы жана капчыктуу талапкерлер ашыкча мүмкүнчүлүк алып калышы мүмкүн.⁴²

Эреже боюнча, талапкерлер банкта атайын эсеп ачып, өнөктүккө керектелген бардык каражаттар ошол эсепке салынат. БШК жума сайын ушул эсептерге келип түшкөн, сарпталган жана эсепте калган каражат тууралуу маалыматты жарыялап турду.⁴³ БШКнын жобосуна ылайык, шайлоо күнүнө 10 калганда киреше жана чыгаша булактары боюнча алдын ала отчет тапшырылып, ал эми финалдык отчет шайлоо өткөндөн кийин 10 күндүн ичинде тапшырылат. Бул отчеттор БШКнын аудит тобу тарабынан тескелип, өнөктүк жүргүзүүнүн талаптарына ылайык келгенин аныктайт. Аудиттин жыйынтыгын коомчулукка жарыялоо боюнча талаптар көрсөтүлгөн эмес.⁴⁴

Шайлоо алдындагы өнөктүктү каржылоо иштери ачык-айкын жүргүзүлгөн жок жана саясий субъектер тарабынан каржылоону жөнгө салуу талаптары аткарылбай жаткандыгы айтылат.⁴⁵ Шайлоо жөнүндө мыйзам, шайлоо өнөктүгүнө сарпталган каражаттарынын кирүү жана чыгуу булактарын билдирүүнү талап кылбайт жана ачык айкындуулукту камсыз кылуу боюнча эл

-
- 40 Шайлоо өнөктүгүн өткөрүүгө берилген ыктыярдуу акча каражаттары, чет элдик уюмдардан же жарандыгы жок адамдардан; мамлекеттик бюджеттен каржыланган жана мамлекеттик менчиктин үлүшү бар ишканалардан, диний деп эсептелген жана кайрымдуулукка багытталган уюмдардан; мамлекеттик салык же социалдык фондко чегерүүлөрдү киргизүүдөн баш тарткан жана о.э. белгисиз инсандардан келип түшүүсүнө тыюу салынат.
- 41 Ар бир талапкер 15 млн. сомго чейин (187 000 евро), ал эми физикалык же юридикалык жактардан 50 млн.сомго (623 300 евро) чейин акча каражаттарын өнөктүк фондуна кошо алат. БУУнун адам укуктарын коргоо комитетинин ЖСУЭАПнын 21-беренесине болгон №25 жалпы пикиринин 19 параграфында “Эгерде, кайсы бир талапкердин же партиянын өтө көп өлчөмдө акча каражаттарын сарптоосу добуш берүүчүлөрдүн же демократиялык процесстин жүрүшүнө терс таасирин тийгизээри байкалса, шайлоо өнөктүгүн каржылоого багытталган акча каражаттарына чектөө киргизүүгө болот”деп айтылат.
- 42 Венеция комиссиясынын 2002-жылдагы “шайлоолорду өткөрүүдөгү ийгиликтүү тажрыйба” Кодексинин I.2.3.-бөлүгүндө “шайлоо өнөктүгүнө, айрыкча талапкердин жарнамасына сарпталуучу акча каражаттарына болгон чектөөлөр...бирдей мүмкүнчүлүктөр принцибине алып келет” деп айтылат.
- 43 9-октябрга карата алынган маалыматтар боюнча шайлоо өнөктүгүн өткөрүүгө эң көп акча каражаттары президенттикке талапкерлер Бабанов (197 млн.сом), Жээнбеков (99 млн.сом) жана Сариев (39 млн.сом) тарабынан сарпталган.
- 44 ЕККУ/ДИАУБнун жана Венеция комиссиясынын саясий партиялардын иш-аракеттерин жөнгө салуу жөнүндөгү Жобосунун 200 параграфында шайлоо өнөктүгүнө багытталган акча каражаттарынын сарпталуусу жөнүндөгү отчетту, интернеттен өз убагында алуу мүмкүнчүлүгү айкындуулукка жакшы шарттарды түзөөрү айтылат.
- 45 ЕККУ/ДИАУБнун жана Венеция комиссиясынын биргелешип иштеп чыккан административдик ресурстарды туура эмес пайдалануу жолдорун алдын алуу жана күрөшүү жөнүндөгү 2016-жылдагы жобосунун II бөлүгүнүн В 2.2.3 пунктунда “финансылык ачык айкындуулукту орнотуу жана административдик ресурстарды туура эмес пайдалануу жолдорун аныктоо үчүн, саясий партиялардан жана талапкерлерден шайлоо өнөктүгүнө сарпталган бардык акча каражаттарынын кирүү жана чыгуу булактарын так көрсөтүүсү талап кылынуусу керек”деп айтылат.

аралык милдеттенмелерге туура келбейт.⁴⁶ Мыйзамда өнөктүк иштерине багытталган каржылоонун эрежелерин бузгандарга каршы бирдей чара каралган эмес.⁴⁷

Жалпыга маалымдоо каражаттары

Конституция сөз эркиндигине кепилдик берет жана жалаа деген айып менен кылмыш -жаза кодекси аркылуу куугунтоого тыюу салат. Бирок, эл аралык стандарттарга дал келбеген нерсе – бул Президенттин ишмердигине кепилдик берүү мыйзамы, жана бул мыйзам Президентин аброюна доо келтирилди деген айып менен катуу айып каралган; ошондой эле жарандык кодексте жабырлануучуга берилүүчү айып пулдун өлчөмү чектелген эмес.⁴⁸ Учурдагы Президент жана президенттикке талапкер ЖЭэнбеков тараптан “жалаа жабуу” беренесин абдан көп колдонулуп жатат жана айыпталуучуларга илинген доолордун суммалары аша чапкан көлөмдө болуп жатат; бул шайлоо учурунда коомдук кызыкчылыктагы суроолорду талкуулоого терс таасирин тийгизди.⁴⁹ Мындан тышкары, БШКга ЖМКга каршы 13 жалган жалаа жабуу деген айып менен арыздар тапшырылган, жана арыздын ээлери көпчүлүк учурларда ЖМКнын аккредитациясын жокко чыгарууну талап кылган.⁵⁰ БШК үгүт башталардын алдында аккредитацияны жокко чыгарган учурлар да кездешет. Бирок, журналистерге финансылык жактан айып төлөтүүнүн өзү эле ЖМКнын өзүн-өзү цензураалоосуна алып келет.

Кылмыш-жаза кодексинин 299-беренеси “улуттук, этностор аралык, расалык, диний жана аймактык белги боюнча козутуу” боюнча, жана бул берене сөз эркиндиги боюнча эл аралык стандарттарга туура келбейт.⁵¹ 29-сентябрда, 299-берененин негизинде Бишкек шаардык соту

-
- 46 Коррупцияга каршы күрөшүү боюнча БУУнун конвенциясынын 7.3 беренесинде “мамлекеттик кызматка тандалып аткан талапкерди колдоого багытталган акча каражаттарынын ачык-айкын сарпталуусу үчүн укуктук жана административдик аракеттерди жасоо” керектиги жөнүндө айтылат.
- 47 Шайлоо өнөктүгүнүн жол-жоболорун бузууда колдонулуучу бирден бир жаза болуп БШК тарабынан эскертүү берүү жана талапкерлигин каттоодон чыгарып салуу, о.э. кылмыш-жаза кодексинин беренелерине ылайык айып пул төлөө саналат.
- 48 БУУнун адам укугарын коргоо комитетинин 2011-жылдагы ЖСУЭАПтин №34 жалпы пикиринин 38 жана 47 параграфтарынан көрсөнүздөр болот. 2015-жылы ЕККУнун сөз эркиндиги боюнча өкүлү “мамлекеттик башчынын аброюна шек келтиргендиги үчүн салынуучу айып пулдун өтө чоң өлчөмү сөз эркиндигине коркунуч жаратат” деп белгиледи. Ошондой эле Венеция комиссиясынын “шайлоолорду өткөрүүдөгү ийгиликтүү тажрыйбалар” деп аталган Кодексинин 62-беренесинен көрө аласыздар.
- 49 5-октябрда, сот 24.kg маалыматтык агенттигинин жана журналист Кабай Карабековдун президенттикке талапкер Сооронбай ЖЭэнбековго 10 млн сом (5 млн сомдон) төлөп берүүсү жөнүндө чечим чыгарды. 15-сентябрда ушундай эле арыз менен талапкер ЖЭэнбеков БШКга кайрылган жана 24.kg маалыматтык агенттиги тарабынан бул маалымат чындыкка дал келбестигинен улам вебсайттан алынып салуусу боюнча чечим чыгарган. Ал макалада "ага-ини ЖЭэнбековдордун радикалдуу араб уюмдары менен тыгыз байланышы бар болушу мүмкүн" деген Орус атайын кызматтары берген маалымат тууралуу жазылган. Андан сырткары, Президент Атамбаевдин кадыр баркына доо келтирилген деген айып менен август-сентябрь айлар аралыгында, башкы прокуратура беш арыздын негизинде, Заноза жаңылыктар вебсайтынын негиздөөчүсү Pro Media ӨЭУна жалпы суммасы 27 млн.сомго (336 600 евро) барабар болгон айып пул салуу жөнүндө чечим чыгарып жана аны сот канаатандырарлык деп тапты.
- 50 КР Президентин шайлоодо, шайлоо алдындагы үгүткө катышкан жалпыга маалымдоо каражаттарын аккредиттөө БШК тарабынан жүргүзүлөт. Жалпыга маалымдоо каражаттары БШКнын иш-аракеттерин чагылдыруу менен бирге эфирдик убакытты жана басма сөз бетин бергендиги үчүн акы алууга укугу бар. 4-октябрь күнү “Кыргыз Республикасынын Президентин шайлоону өткөрүүдө жалпыга маалымдоо каражаттарынын аккредиттөө жөнүндөгү” жобого БШК тарабынан киргизилген өзгөртүүлөргө жана толуктоолорго ылайык, ЖМКнын аккредитациясы мыйзам бузуулар кайра кайталанган учурда гана алынып салынат жана бул тууралуу ЖМКга алдын ала билдирилет. 9-августта БШК талапкер Бабановдун ыйгарым өкүлүнөн келип түшкөн арыздын негизинде «shagylgan.kg» интернет-басылмасынын аккредитациясын чакыртып алды. Бул иш иликтөө үчүн прокуратура органдарына жөнөтүлдү. Интернет булактарында тараган маалыматтарда талапкер Бабановдун шайлоо фондуна келип түшкөн акча каражаттары кээ бир мамлекеттерде, мисалы Түркияда, террористтик деп табылган уюм аркылуу келгендиги айтылат.
- 51 КР Кылмыш-жаза кодексинин “улуттук, расалык же диний кастыкты козутууга” деген 299- беренесинин 1-бөлүгү ЖСУЭАПтын “улуттук, расалык же диний кастыкты козутууга үндөгөн иш-аракеттердин негизинде кодулоого, касташууга же күч колдонууга жол бербөө” деген 20-беренесине ылайык келүүсү керек. Мындан

журналист Зулпукар Сапановтун ишин карап чыгып, андан мурдагы сот чыгарган төрт жылга кесүү өкүмүн өзгөртүп, 2 жылдык шарттуу түрдө сыноого алмаштырды.⁵²

Менчик ЖМКдын ээлери ким экендиги ачык айтылбайт. Коом тарабынан менчик телеканалдар саясатчыларга тиешеси бар деп эсептелинет. Ал эми коомдук телеканалдар бийликтен көз каранды деп эсептелинет.⁵³ Коомдук телерадиоберүүлөр азыркыга чейин эң башкы маалымат булагы болуп келгени менен, бийликтен көз каранды эмес деп эсептелбейт. 22 августа сот «Сентябрь» телеканалынын божомолдуу экстремистик мазмунду жарыялады деген айып менен жабып салуу чечимин чыгарды; муну менен бирге, бийликке каршы сын көз караштын санын азайтты. Жакшы жагын белгилеп кетсек, жалпысынан интернет эркин болууда жана ал жарандарга барган сайын көп алтернативдүү маалымат берип жатат.⁵⁴

ЕККУ/ДИАУБ ШБМнын медиа мониторингинин жыйынтыгына ылайык, 4 телеканалда көрсөтүлгөн төлөнгөн саясий жарнама 68 саат берилди.⁵⁵ Буга салыштырмалуу, редакторлук жаңылык катары өнөктүктү чагылдырган берүүлөр 19 саат гана берилген.⁵⁶ Көрсө, шайлоо мыйзамы жана БШКнын ЖМКны Аккредитациялоо талаптары боюнча, талапкердин үгүт иштерин чагылдыруу *де факто* “үгүт иштерине катышууга” барабар болуп калышы мүмкүн экен. Журналисттер ЭШБМна айтып бергендей, алар өздөрү мыйзам бузууга барбаш үчүн, үгүт иштерин чагылдыруудан өзүн-өзү кармашат. Журналисттердин түшүнүгү боюнча, үгүт иштери талапкердин шайлоо фондунан гана каржыланышы мүмкүн. Үгүт иштерин чагылдыруу боюнча телеканалдар бир тараптуу маалымат берип жатышты.⁵⁷ Коомдук телеканалдарда кошумча 2.7 саат Президент Атамбаевди чагылдыруусу, *де факто* Жээнбеков мырзага артыкчылык алып келди. Мониторинг көрсөткөндөй, газеталар жана онлайн маалымат ресурстары да талапкерлерди жетиштүү өлчөмдө чагылдырган жана кээде ТВга караганда азыраак деңгээлде, бирок бир тараптуулукту.

сырткары, бул берене ЖСУЭАПтын 19.3-беренесине дал келгендей, так жана толук жазылбагандыктан, түшүнүксүз бойдон калууда. (ЖСУЭАПтин №34 жалпы пикиринин 25- параграфтарынан көрсөңүздөр болот).

- 52 Сапанов мырза бардык Түрк элдерин биригүүгө үндөгөн жана ошол эле убакта башка диндин өкүлдөрүнө каршы тукурган китепти басып чыгарган деген айып менен сот тарабынан эркинен ажыратылды.
- 53 29-сентябрь күнү КТРК талапкер Бабановдун 28-сентябрда Ош шаарындагы өзбек улутундагы элдерге жасаган кайрылуусу боюнча жети мүнөткө созулган берүүлөрдү прайм-тайм убагында көрсөттү (шайлоо өнөктүгү боюнча маалыматты караңыз). Салыштыра кетсек, элдин кызыгуусун жараткан башка, мисалы, Сапановдун соттолгондугу тууралуу жаңылыктарды КТРК жана ЭЛТР каналдары чагылдырган жок.
- 54 Бүткүл дүйнөлүк статистикага таянсак, өлкөдөгү интернет колдонуучулардын саны 34,5% түзөт.
- 55 10-сентябрдан 13-октябрга чейинки аралыкта ЕККУ/ДИАУБнын ШБМ тарабынан саясий ишмерлер жөнүндөгү прайм-тайм убактысындагы берүүлөргө сандык жана сапаттык жактан көзөмөл жүргүзүлдү. Аларга төмөнкү төрт телеканал: мамлекеттик ЭлТР жана коомдук КТРК, коммерциялык НТС жана 7 канал; жана үч гезит: Дело №, Супер Инфо жана Бишкек Шамы кирди. Ошондой эле, ЕККУ/ДИАУБ ШБМ Jalbyrak.tv жана kaktus.media ЖМКлары тарабынан жүргүзүлүп жаткан өнөктүккө да байкоо жүргүздү.
- 56 Прайм-тайм убагындагы берүүлөрдүн 85% жакыны талапкерлер Бабанов жана Жээнбеков тарабынан сатып алынды.
- 57 Коомдук ТВ каналдар КТРК жана ЭЛТР президенттикке талапкер Жээнбеков тууралуу бир тараптуу маалымат берди. КТРК жаңылыктардын 70% пайызын Бабанов, 16 % пайызын Жээнбеков жана 6% пайызын Сариев тууралуу чагылдырды. Бирок Бабановду камтыган маалыматтын 84% терс нукта, ал эми 88% пайызы Жээнбековду позитивдүү нукта көрсөтүлүп жатты. Сариев 98% позитивдүү маанайда көрсөтүлүп жатты. ЭЛТР жаңылыктары Бабановко 70%, ал эми Жээнбековко 22% эфирди бөлүп берген. Ал эми Бабановду камтыган маалыматтын 95% терс багытта, ал эми Жээнбековду камтыган маалыматтын 98% пайызы позитивдүү маанайда көрсөтүлүп жатты. 7 канал (расмий түрдө Ташиевдин агасына таандык, бирок кээ бир маалымат булактарына ылайык президентке жакын адамдарга таандык). Бул канал 54% Бабановго, 8% Жээнбековго, 11 % Ташиевге, жана 12% Төрөбаевге ажыратып берди. Ошол эле учурда Бабановду камтыган маалыматтын 90% терс маанайда чагылдырылса, Жээнбековду камтыган маалыматтын 93% позитивдүү маанайда берилди. Ташиевди камтыган маалыматтын 96 % позитивдүү маанайда, ошол эле кезде Төрөбаевди камтыган маалыматтын 82% терс маанайда көрсөтүлгөн. НТС каналы (Бабановко жакын бизнесмендердин бирөөсүнө таандык). Бул каналдын жаңылыктарынын 39% Бабановго, жана 54% Жээнбековго берилди. Бул маалыматтардын 96% Бабановду позитивдүү, ал эми 96% Жээнбековду каралоо максатында көрсөтүлгөн.

Теледебаттар, шайлоочуларга талапкерлер жөнүндө жакшыраак маалымат алууга жакшы мүмкүнчүлүк берди; айрыкча буга чейин телеканалдарда көп чагылдырылбаган кандидаттарды билгенге. Теледебаттар плюрализмге көп салым кошту. Бирок, теледебаттар талапкерлер жөнүндө жетиштүү, ар тараптуу аналитикалык маалыматтын жоктугун оңдой алган жок.

Арыздардын жана апелляциялардын тартиби

Шайлоо укугу бузулгандыгы тууралуу арыздар, шайлоочулар, саясий партиялар, ӨЭУдар, алардын өкүлдөрү жана байкоочулар тарабынан шайлоо комиссияларына, ИИМ өкүлдөрүнө жана прокуратурага берилет.

Шайлоо комиссияларынын жана алардын кызмат адамдарынын чечимдери, иш аракеттери жана аракетсиздиктери жөнүндө жогорку деңгээлдеги комиссиясына кайрылууга болот. БШКнын үстүнөн түшкөн арыздар жана БШКнын чечимдерине каршы апелляциялар Бишкек шаарынын райондор аралык сотунда (БРС) каралат, ал эми акыркы чечимди кабыл алуу үчүн Жогорку сотко кайрылууга болот.

БШК шайлоо күнүнө чейин 90 арыз кабыл алган, жана ал арыздар жумушчу топтор тарабынан каралып чыккан.⁵⁸

Арыздардын көпчүлүгү, өнөктүктү жүргүзүү эрежелерин бузуу тууралуу келип түштү.⁵⁹ БШК арыздарды онлайн аркылуу каттап, арыздардын жалпыга ачык-айкын чечилишин камсыздап турду.⁶⁰ Негизинен, мыйзамда каралган мөөнөттөр сакталып, тараптар өз аргументтерин, кээ бир учурлардан бөлөк учурларда бере алышты.⁶¹ БШК тарабынан көпчүлүк арыздар каралып чыккан, бирок, жеткиликтүү чараларды жана натыйжалуу ыкмаларды колдо алган жок.⁶² Президенттикке талапкер Бабановго үч эскертүү берилген, ал эми башка талапкерлерге болгон арыздар толук текшерүүдөн өткөрүлбөй, БШК мыйзамды колдонууда, бир тараптуулуктугун көрсөттү.⁶³ Бабанов мырзага берилген үчүнчү эскертүү чечими анын Ош шарындагы, Он-

58 Шайлоо өнөктүгүнө байланышкан даттануулар, даттануулар боюнча түзүлгөн жумушчу топтун ичинде каралып чыгып, андан кийин БШКга жөнөтүлөт. Кээ бир учурларда, биргеликте каралат. Кээ бир даттануулар боюнча кабыл алынган жумушчу топтун чечимдери БШКнын чечимдеринен айырмалангандыктан, ич-ара пикир келишпестиктерди жаратты.

59 Талапкерлер жана ЖМК тарабынан; кызмат абалынан кыянаттык менен пайдалануу; жана административдик ресурсту колдонуу боюнча келип тушкөн даттануулар.

60 Талапкерлер жана ЖМК тарабынан; кызмат абалынан кыянаттык менен пайдалануу; жана административдик ресурсту колдонуу боюнча келип тушкөн даттануулар.

61 Даттануулар, мыйзам бузуу фактысы белгилүү болгон күндөн баштап эки күндүн ичинде БШКга жөнөтүлүүсү зарыл. БШК жана соттор шайлоо күнүнө чейин келип түшкөн даттануулардын негизинде үч күндүн ичинде чечим чыгарышы керек, бул мөөнөт беш күнгө чейин узартылышы мүмкүн.

62 Талапкер Жээнбековдун ыйгарым өкүлү тарабынан талапкер Бабановдун үстүнөн келип түшкөн эки даттануунун негизинде, талапкер Бабановко эки жолу эскертүү берилди. Даттануу талап кылынган эки күндүк мөөнөтөн кечиктирилип берилгенине жана чечим чыгаруу үчүн талап кылынган беш күндүк мөөнөттөн кечиктирилип чыгарылганын карабастан канаатандырарлык деп табылды. 7-октябрда өткөрүлгөн БШКнын отурумунда талапкер Бабановдун ыйгарым өкүлүнө экинчи эскертүүгө карата чыгарылган чечим боюнча оюн билдирүүгө мүмкүнчүлүк ала алган жок. Себеби, бул маселе боюнча өз оюн БШКнын башка отурумдарында билдирген. Ал мындай чечимге болгон нааразычылыгын билдиргенде, БШК аны отурумдан чыгарып салды.

63 Өнөктүк материалдарда бийлик кызматкерлеринин сүрөттөрүн колдондуктан жана мындай иш-аракеттер шайлоо жөнүндөгү мыйзамга жооп бербей тургандыктан, талапкер Бабановко биринчи эскертүү берилген. Ал эми, экинчи эскертүү диний кызматкерлердин коштоосунда үгүт кампанияларын өткөргөндүгүнө байланыштуу берилген. Бул эскертүү, талапкер Бабановдун ыйгарым өкүлү, анын бул ишке тиешеси жок экендигине байланыштуу бир нече далилдерди келтиргенине карабастан берилген. Ал эми, башка талапкерлердин үстүнөн келип түшкөн ушул сыяктуу арыз-даттануулар каралган эмес. Мисалы, таасирдүү бир диний кызматкердин шайлоо алдындагы үгүт иштерине катышуусуна байланыштуу талапкер Жээнбековко эскертүү берилген эмес.

Адыр аймагындагы этникалык өзбектерге кайрылуусуна байланыштуу болгон жана бул чечим Бабанов мырзанын мыйзамдын кайсы эрежесин бузгандыгын так түшүндүргөн эмес.⁶⁴

БШКга каршы түшкөн 30га жакын арыз шайлоо күнүнө чейин сотко өткөрүлүп берилген. БРС жана Жогорку сот бардык талаштар тууралуу БШКнын чечимдерин колдогон.⁶⁵ Тараптар сотто керектүү далилдерди келтирип, соттун чечимдери ал далилдерге негизделип чыгарылган. Бирок, сот тарабынан арыздарды кабыл алуу мөөнөтү чектелген, жана БШК чечимдерин кайра карап чыгуусун каалабагандыкка түрткү берет. Мындай чектөөлөр ЕККУнун 1990-жылдагы Копенгаген Документинин 5.10 пунктуна карама каршы келет.⁶⁶ Көпчүлүк ЭШБМнын маектештерин сот системасынын бийликтен көз каранды экендиги тынчсыздандырат.⁶⁷ Оң жагы, сот өкүмдөрү онлайн аркылуу жарыяланып турган.⁶⁸

Улуттук азчылыктардын шайлоого катышуусу

Улуттар аралык мамилелердин өлкө саясатында мааниси чоң, анткени, улуттук азчылыктар калктын 27% түзөт жана алар өлкөнүн түштүк тарабында жамаатташып отурукташкан.⁶⁹ Кыргызстан ар кайсы улуттун өкүлдөрүнөн турган мамлекет, андыктан улуттар аралык дискриминацияга жол бербөө жана ар бир улуттун өкүлүнө бирдей мамиле жасоо Конституцияда жана башка мыйзамдарда көрсөтүлгөн. Улуттук азчылыктар жөнүндө мыйзам жок, ошол эле убакытта улуттар аралык дискриминацияга каршы да атайын мыйзам жок, бирок дискриминацияга каршы беренелер кылмыш-жаза кодексинде көрсөтүлгөн.

Жалпысынан, улуттук азчылыктардын саны АШК курамында аз көрсөтүлгөн. Андан сырткары, алар топ-топ болуп жамаатташып жашаган аймактарда дагы мындай көрсөткүч төмөн. Ал эми агартуу материалдарынын мамлекеттик (кыргыз) жана расмий (орус) тилдеринде басылып чыгарылгандыгына карабастан, ЭШБМнын маектештери, улуттук азчылыктардын тилдеринде ал материалдардын жоктугу тууралуу суроолорду көтөргөн эмес. Мыйзамга ылайык, өнөктүк материалдарын улуттук азчылыктардын тилинде чыгарууга болот, бирок мындай документтер, учурунда кыргыз жана орус тилдеринде гана чыгарылган.

Ал эми, улуттар аралык тынчтык жана биримдик тууралуу маселелер кээ бир талапкерлердин үгүт иштери учурунда көтөрүлгөн. Бирок, ЕККУ/ДИАУБ ШБМсынын маектештери тарабынан

-
- 64 Талапкер Бабановдун Он-Адыр айылындагы сүйлөгөн сөзүн коомдук каналдар жалпы контекстен анын сөзүн кыркып алып, бурмалап көрсөткөндөн кийин, анын үстүнөн келип түшкөн даттануулардын саны көбөйдү (ЖМК бөлүгүндө кененирээк көрсөтүлгөн).
- 65 БШКнын аракетсиздиги тууралуу бир арызга Бишкек райондук соту, БШК чечимди өзү кабыл алуусу керек деп билдирди.
- 66 БРСнун чечими боюнча Исхак Масалиев, Канатбек Исаев жана Камила Шаршекеева талапкер катары катталбай калгандыгы жөнүндө БШКнын чечими чыккандан кийин эки күндүн эмес, үч күндүн ичинде сотко кайрылгандыктан алардын арыздарын четке какты. Канатбек Исаевдин талапкерлигин каттоодо БШК тарабынан чыгарылган жобонун негизинде келип түшкөн кийинки арызды сот канаатандырарсыз деп тапты, себеби, БШКнын жобосунун негизинде сот тарабынан буга чейин кабыл алынган чечимге ылайык топтолгон кол тамгалардын жараксыздыгы сотто каралган эмес жана БРС аны дагы бир жолу тастыктайт. ЕККУнун 1990-жылдагы Копенгаген документинин 5.10 параграфында “ар бир киши фундаменталдык укуктарды урматтоо жана укуктуулукту камсыз кылуу максатында, административдик чечимдерге каршы эффективдүү каражаттарды колдоно алат” деп айтылат.
- 67 БУУнун адам укуктарын коргоо комитетинин Кыргызстан боюнча экинчи мезгилдик отчетунун корутундусу, 18-берене.
- 68 Сот тарабынан чыгарылган чечимдерде тараптардын ысымдары толук түрдө көрсөтүлбөйт деген өзгөртүүлөр киргизилди. Соттун чечимдерин sot.kg веб-сайтынан көрүүгө болот.
- 69 Этникалык топтордун арасында экинчи оорунду өзбек улутундагы өкүлдөр түзөт, ал калктын 14,6% камтыйт жана негизинен Ош жана Жалал-Абад облустарында жашашат. Мындан сырткары көп сандагы улуттарга – орустар (5,8%), дунгандар, тажиктер жана уйгурлар (ар бири 1%) кирет.

талапкерлердин платформаларында улуттук азчылыктардын абалы, улуттар аралык мамиле же алардын коомго интеграциялоо жөнүндө эч нерсе айтылган эмес.

ЕККУ/ДИАУБ ШБМ улуттук азчылыктарга каршы багытталган риторикага байкоо жүргүзгөн жок, бирок улуттар аралык маселелер саясий максатта колдонулуп үгүт иштерин башка, терс нукка бурулуп кетүүсүнө таасир этти. Айрыкча, 28-сентябрда болуп өткөн талапкер Бабановдун Оштогу үгүт иштери учурунда айтылган сөздөрү, көптөгөн бийлик адамдарынын жана көрүнүктүү коомдук ишмерлердин өзгөчө көңүл буруусун жана өзбек коомчулугунун мүчөлөрүнүн бир топ тынчсыздануусун жаратты. (Шайлоо өнөктүгү тууралуу бөлүктү караңыз).

Коомдук жана эл аралык байкоочулар

Жарандык коом уюмдары, талапкерлер жана эл аралык уюмдар шайлоодо байкоо жүргүзүү үчүн байкоочуларды көрсөтүүгө укугу бар. Шайлоо жөнүндөгү мыйзамда каралгандай, шайлоого байкоо жүргүзүү шайлоонун баардык деңгээлинде өтөт. Бирок, 2017-жылы киргизилген толуктоолор жана өзгөртүүлөргө ылайык, жарандык коом жана талапкерлер тарабынан көрсөтүлгөн байкоочулардын санына чектөөлөр киргизилди жана шайлоо күнү байкоочулардын мобилдүү байкоо жүргүзүүсүнө, шайлоонун жыйынтыктары боюнча арыздарды жазуу укуктары алынып салынды. ЭШБМдин жарандык коомдогу маектештери мындай өзгөртүүлөр байкоолорду жүргүзүү иштери толук аткарылбастыгын жана анын эффективдүүлүгүн үзгүлтүккө учуратарын белгилеп келишет. Ошол эле учурда, ЕККУ/ДИАУБ ШБМнын баамында, төмөнкү жарандык коомдор: жарандык платформа, демократия жана жарандык коом үчүн коалиция жана *Таза Шайлоо* аттуу ӨЭУдар шайлоону өткөрүүдө чоң роль ойноду. Алардын добуш берүүчүлөрдү окутуу жана узак-мөөнөткө байкоо жүргүзүү иш-аракеттери шайлоо процессинин ачык болушуна салым кошту.

Жарандык байкоочулар өздөрү байкоо жүргүзгөн шайлоо комиссиясында аккредитациядан өтөт. ЕККУ/ДИАУБ нун жарандык коомдогу маектештери ылдыйкы деңгээлдеги комиссиялар тарабынан аккредиттөө эрежелеринин мыйзамсыз колдонуусун, жана мыйзамда көрсөтүлбөгөн документтерди талап кылуусун билдирген.

Эл аралык байкоочулар президент, Жогорку Кеңеш, өкмөт же БШК тарабынан чакырыла алат. Президенттик шайлоого байкоо жүргүзүү үчүн, БШК 57 эл аралык уюмдардан көрсөтүлгөн 773 байкоочуну жана чет өлкөлүк шайлоо комиссияларды аккредитациядан өткөрдү.

Шайлоо күнү

Шайлоо күнү тынч өтү, БШКнын билдирген маалыматына караганда, добуш берүүчүлөрдүн шайлоого катышуусу 56% түздү. БШК өзүнүн вебсайтында шайлоонун алдын-ала жыйынтыктарын көрсөтүп жатты. Берилген маалыматтар, участкалардагы сканерлөөчү аппаратан өткөн бюллетендердин санына негизделген. Атайын уруксаты жок, бейтааныш кишилердин, же башкача айтканда “ыктыярчылардын” шайлоо күнү болуп жаткан процесстерге катышкандыгы жана убак-убагы менен шайлоо комиссияларынын ишине кийлигишип жаткандыгы байкалды.

Атайын уруксаты жок, бейтааныш кишилердин катышуусуна байланыштуу, шайлоо күндүн ачуу процесси 112 байкоо жүргүзүлгөн участкалардын он биринде(11) терс көрүнүштөр менен башталды. ЭАШБМ байкоочулары кээ бир, мисалы, автоматтык эсептөөчү урналарга мөөр басылбаганына жана кол коюлган контролдук баракчалардын урнага салынбаганына байланыштуу дал келишпестиктерди байкады (ар бири боюнча алтыдан билдирүү жасалган).

Жалпысынан, байкоо жүргүзүлгөн участкаларда өткөн добуш берүү процессинин 94% позитивдүү деп бааланды. Кээ бир бейтааныш кишилердин шайлоо процессине кийлигишүүсү добуштардын купуялуулугуна тоскоолдуктарды жараткандыктарына карабай, байкоо жүргүзүлгөн участкалардын көпчүлүгүндө добуш берүү ирээттүү жана жакшы уюшкандыкта өттү. Добуш берүү, Бишкек шаарында жана өлкөнүн түндүк бөлүгүндө, салыштырмалуу жакшы өттү деп бааланды. Ал эми байкоочулардын баамында түштүк тарапта 9% терс өттү деп белгиленди.

Добуш берүү купуялуулугуна байланышкан көйгөйлөр өзгөчө тынчсызданууну жаратты. ЭАШБМдын байкоочулары, байкоо жүргүзүлгөн шайлоо участкаларынын 16 пайызында шайлоочулар бюллетендерди белгилеп жаткан учурда, добуш берүү кабиналарынын туура эмес жайгашкандыгынан улам купуялуулук сакталбагандыгын билдирди. Байкоо жүргүзүлгөн участкалардын 55 пайызында, шайлоочулар, бюллетендерди урнага салып жаткан учурда кимге добуш бергендиги көрүнүп турганын белгилешти. ЭАШБМдын байкоочулары, байкоо жүргүзүлгөн участкалардын 11 пайызында, добуш берүү урналарына атайын мөөр басылбагандыгынан улам келип чыккан бир нече процедуралык эреже бузууларды байкагандыгы тууралуу билдиришти. Мындан сырткары, ЭАШБМдын байкоочулары тарабынан, байкоо жүргүзүлгөн участкаларда бир нече одоно эреже бузуулар, анын ичинде, топ-топ болуп кирип добуш берип жаткандыгы (4%), кээ бир учурларда, добуш берүүчүлөрдүн тизмесинде окшош кол тамгалардын коюлгандыгы (2%) айтылат. Ошондой эле, ЭАШБМдын байкоочулары, шайлоочуларды коркутуу жана добуштарды сатып алуу учурларын байкашты. Отчеттордун биринде, УШК мүчөсү алдын ала белгиленген бюллетендерди шайлоочуларга бергендиги тууралуу маалымдалган.

Шайлоо участкаларынын 5 пайызында, УШК курамына тиешеси жок кишилердин УШК мүчөсүнө “көрсөтмө” берип жана алардын жумушуна кийлигишкендиги тууралуу айтылат. Талапкердин байкоочулары байкоо жүргүзүлгөн участкалардын 99%, ал эми коомдук байкоочулар 67 пайызында катышышты.

Жалпысынан шайлоо участкалардын бардыгында шайлоочуларды идентификациялоо, БШК жол-жоболоруна ылайык жакшы жүрүп жатты. Бирок, байкоо жүргүзүлгөн участкалар 27 пайызында бармак издерин сканерлөө иштебей калгандыгы, кишини жүзүнөн таануу ыкмасы жакшы иштегендиги айтылды. Ал эми 20% учурда, шайлоочулар тизмеден өз ысымдарын таппагандыктан, артка (үйлөрүнө) кайтып кеткендиги байкалды. байкоо жүргүзүлгөн участкалардын 3 пайызында, сканерлөөчү аппараттын иштебей калгандыгына байланыштуу алмаштырылды.

Байкоо жүргүзүлгөн участкалардын 60 пайызында мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга жеткиликтүү эмес, ал эми 30 пайыз учурларда ыңгайсыз шарттар түзүлгөндүгү байкалды. ЭАШБМдын байкоочулары тарабынан, байкоо жүргүзүлгөн участкалардын 7 пайызында шайлоочулар топтолгон, ал эми 19 пайыз учурларда шайлоо участкаларынын сыртында шайлоочулар кезек күтүп тургандыгы белгиленди.

Добуштарды саноо, байкоо жүргүзүлгөн участкалардын үчтөн биринен көбүрөөгүндө (138 дин 46 сында) терс деп бааланды. Бул көрүнүш өтө кооптуу болуп эсептелет. Көпчүлүк УШКларда процедуралык эреже бузуулар, анын ичинде иштетилбеген бюллетендерди жок кылуу (20 учур), добуш берүүчүлөрдүн санын алардын кол тамгалары менен текшерүү (42 учур) жана шайлоочуларга берилген бюллетендердин саны тууралуу акт түзүү (38 учур) катталды. Добуштарды саноонун 34 учурунда, УШКлар автоматтык эсептөөчү урнадан тушкөн алдынала маалыматты жарыялабагандыгы белгиленди. Добуштарды саноо эрежелери толук түрдө сакталган жок, мисалы, ар бир талапкердин пайдасына түшкөн бюллетендер ирети менен тизилген жок (36 учур). Добуш саноонун үчтөн эки учурунда, УШКлар бюллетендерди бирден санабагандыгы жана кимге добуш бергендиги тууралуу жарыя кылынбагандыгы айтылат.

Добуштарды саноонун 28 учурунда, протоколдо көрсөтүлгөн маалымат колдо саналган бюллетендердин санына дал келбестиги айтылат. Бул көрүнүш мыйзамга карама-каршы келгенине карабастан, УШКлар автоматтык эсептөөчү урнадан алынган маалыматты (бир жолу бюллетендердин урнасын ачпай туруп) жөнөткөндүгү байкалды. Ал эми 38 учурда, УШК мүчөлөрү тарабынан протоколдорго алдын-ала кол коюлгандыгы байкалды. Учурлардын бештен биринде, мыйзам талабына карабастан, УШК мүчөлөрү автоматташтырылган эсептөөчү урнанын берген жыйынтыгына таянып, кол менен эсептөө ыкмаларын колдонгон жок.

Добуштарды саноо учурунда протоколдордун көчүрмөсү, аларды алууга укугу бар кишилерге берилген жок (24 учур), андан сырткары, коомчулукка маалымдоо үчүн протоколдун көчүрмөсү илинген эмес (43 учур). Добуштарды саноонун 74 учурунда, бейтааныш кишилер катышып, алардын 19 учурунда кийлигишүүгө чейин барган. Талапкерлердин байкоочулары 6 учурдан бөлөк бардык учурларда добуш саноого катышышты. Ошол эле убакта, 138 байкоо жүргүзүлгөн учурдун 85 учурунда гана коомдук байкоочулар катышкандыгы айтылат.

АШК тарабынан аткарылуучу добуштарды жыйынтыктоонун баштапкы процессинде 50 учурдун 22синде терс көрүнүштөр байкалды. АШКлар жайгашкан жерлерде адамдардын топтолуп алгандыгы жана мындай көрүнүштөрдүн 34 учурунда АШК иштерине терс таасирин тийгизгендиги айтылат. ЭАШБМдын байкоочулары АШКлар добуштардын жыйынтыгын кечиктирип жарыялагандыгы жана УШКлардан келе турган протоколдор өз убагында жеткирилбегендиги жөнүндө айтышты. УШКлардын көпчүлүгү АШКларга такталбаган же туура эмес маалыматты камтыган протоколдор менен келишти. Талапкердин байкоочулары добуштарды жыйынтыктоо учурунда 16, ал эми коомдук байкоочулар 39 учурунда катышышты. АШК мүчөлөрүнүн кээ бирлери добуштарды жыйынтыктоо эрежелерин толук билбестиги 23 учурда байкалган. Жалпысынан алганда, ЭАШБМдын байкоочуларына добуштарды жыйынтыктоо процессине катышууда тосколдуктар жаралган жок.

МИССИЯ ТУУРАЛУУ МААЛЫМАТ ЖАНА ЫРААЗЫЧЫЛЫК БИЛДИРҮҮ

Бишкек, 16-октябрь, 2017-жыл. Бул алдын ала алынган маалыматтар жана корутундулар жөнүндө билдирүү ЕККУнун Демократиялык институту жана адам укуктар бюросу (ЕККУ/ДИАУБ), ЕККУнун Парламенттик Ассамблеясы (ЕККУ ПА), Европа Кеңешинин Парламенттик Ассамблеясы (ЕКПА) жана Европа Парламентинин (ЕП) биргелешкен жыйынтыгы болуп эсептелинет. Өткөн шайлоолорго байкоо жүргүзүүнүн негизги максаты болуп шайлоонун ЕККУнун эл аралык милдеттенмелерине, демократиялык шайлоолорду өткөрүүнүн стандарттарына жана улуттук мыйзамдарга ылайык келгендигин аныктоо болуп саналат.

Азай Гулиев мырза ЕККУнун төрагасы тарабынан шайлоо учурунда ЕККУнун байкоочуларынын атайын координатору жана кыска мөөнөттүк байкоочулардын миссиясынын башчысы болуп дайындалган. Артур Герасимов мырза ЕККУ ПА делегациясын жетектеди. Дорис Фиала айым ЕКПА делегациясын жетектеди. Лайма Андрикиене айым ЕП делегациясын жетектеди. Элчи Александр Кельчевски баштаган ЕККУ/ДИАУБнун шайлоого байкоо жүргүзүү миссиясы 5-сентябрдан баштап иштеп баштады.

ЭШБМге кирген ар бир уюм, 2005-жылы кабыл алынган шайлоолорго эл аралык байкоо жүргүзүү принциптери жөнүндөгү декларациянын алкагында иш алып барат. Бул алдын ала алынган маалыматтар жана корутундулар жөнүндө билдирүү, шайлоо процесси толук бүткөнгө чейин чыгарылат. Өткөн шайлоолорго баа берүү үчүн атайын жыйынтыктоочу отчет, шайлоо процессинин калган этаптарында (добуштарды саноо, шайлоонун жыйынтыктарын чыгаруу жана аларды жарыялоодо, шайлоо бүткөндөн кийин түшкөн арыздарды жана апелляцияларды

карап чыгуу) түшкөн маалыматтарды эске алуу менен бирге жарыка чыгат. ЕККУнун ДИАУБнун жыйынтыктоочу отчету шайлоо системасын жакшыртууга багытталган рекомендацияларды камтыйт жана шайлоо процесси бүткөндөн кийин сегиз жумадан кийин чыгат. ЕККУнун ПАСы өзүнүн отчетун 2018-жылдын, февраль айында Вена шаарында өтүүчү туруктуу комитеттин атайын жыйынында сунуштайт. ЕКПА өзүнүн отчетун 2017-жылдын ноябрында, Копенгаген шаарында өтүүчү туруктуу комитеттин атайын жыйынында сунуштайт. ЕП жыйынтыктоочу отчеттун алдыда боло турган тышкы иштер боюнча комитетинин жолугушуусунда сунуштайт.

ЕККУ/ДИАУБ ШБМнин курамы борбор калаада иш алып барган 17 эксперттик жана өлкө боюнча 26 узак-мөөнөттөгү байкоочулардын тобунан топтоно. Добуш берүү күнү, 43 мамлекеттен келген 369 байкоочу өлкөнүн көпчүлүк аймактарында байкоо жүргүздү. Анын ичинде, ЕККУ/ДИАУБнун 298 узак жана кыска мөөнөттөгү байкоочулары, анын ичинде, ЕККУ ПА делегациясынын 37 мүчөсү, ЕКПА делегациясынын 23 мүчөсү жана ЕП делегациясынын 11 мүчөсү президенттик шайлоого байкоо жүргүзүштү. Өлкө боюнча жалпысынан 112 шайлоо участкаларынын ачылуу, ал эми 1071 шайлоо участкаларында добуш берүү процесстерине байкоо жүргүзгөн. Добуштарды саноо үчүн 138 УШКда, ал эми жыйынтыктарды чыгаруу үчүн 50 АШКда байкоо жүргүзүлдү.

Эл аралык шайлоого байкоо жүргүзүү миссиясы бийлик өкүлдөрүнө, шайлоо жана Референдум өткөрүү боюнча борбордук шайлоо комиссиясына жана тышкы иштер министирлигине Кыргыз Республикасынын президентин шайлоого байкоо жүргүзүүгө ишеним жана колдоо көрсөткөндүгү үчүн ыраазычылыгын билдирет. Ошондой эле, башка мамлекеттик органдарга, саясий партияларга, ЖМКларга, жарандык коом уюмдарына жана эл аралык коомчулук өкүлдөрүнө кызматташуусу үчүн ыраазычылык билдирет.

Кошумча маалымат алуу үчүн төмөнкү даректер боюнча байланышыңыздар:

- Элчи Александр Кельчевски, ЕККУ/ДИАУБ ШБМнын башчысы (+996 312 315102);
- Томас Раймер, ЕККУ/ДИАУБ басма сөз катчысы (+996 770858560 же +48 609522266);
же Алексей Громов ЕККУ/ДИАУБ шайлоо кеңешчиси, Варшава (+48 663 910311);
- Нэт Перри, ЕККУнун ПАнын өкүлү, +996 777 359 251 же +4560108177;
- Шемавон Чахбазиян, ЕКПАнын өкүлү, +996 779 359 172 же +33650687655;
- Тим Боден, ЕПтин өкүлү, + 996 777 052338 же +32473844431.

ЕККУ/ДИАУБ ШБМнын дареги:

720017, Бишкек ш., Бөкөнбаев көчөсү 194.

Тел.: +996 312 315102; Факс: +996 312 880082;

Эл.дарек: office@odhr.kg

*Англис тилиндеги түп нускасы бирден-бир расмий документ болуп эсептелинет.
Расмий эмес котормолор кыргыз жана орус тилдеринде жеткиликтүү.*